

EKONOMICKÝ VÝZNAM INSTITUCÍ

Pavel Breinek

Mezi klíčové faktory determinující postavení národní ekonomiky v rámci světového hospodářství patří kvalita jejího institucionálního prostředí. Studie potvrzující tuto skutečnost často vycházejí z nové institucionální ekonomie, která se v mnoha aspektech odlišuje od tradičního institucionalismu. Původní americký institucionalismus rozumí institucemi uznávané normy chování založené na společenské psychologii. Instituce, k nimž řadí i různé druhy organizací, a jejich vývoj ovlivňují efektivnost ekonomiky i trhu, který je považován rovněž za společenskou instituci.¹ Nová institucionální ekonomie rozlišuje mezi institucemi, které chápe jako pravidla mající povahu společenských omezení, a organizacemi představovanými hierarchickými strukturami, jež vznikají a fungují na základě existujících institucí.² Konkrétní chápání pojmu instituce však může být mezi autory zabývajícími se významem institucí značně rozdílné. Vybraná pojetí institucí jsou uvedena v první části příspěvku. Předkládaný text se dále pokouší přiblížit okolnosti vzniku institucí, jejich význam, úlohu v hospodářské oblasti a vztah mezi institucemi, geografickými podmínkami země a ekonomickým výkonem.

Vymezení institucí

Studie opírající se o novou institucionální ekonomii označují za prvořadý faktor vyvolávající rozdílná tempa hospodářského růstu jednotlivých zemí instituce. V rámci tohoto přístupu nejčastěji citovanou definici institucí učinil North (1991, 1992, 1994), který instituce vymezuje jako lidmi navržená omezení utvářející politické, ekonomické a sociální interakce. Tato omezení jsou tvořena formálními pravidly (ústava, zákony, vlastnická práva) a neformálními omezeními (tabu, zvyky, tradice, normy chování, konvence). North zdůrazňuje nutnost vynutitelnosti formálních i neformálních pravidel, čehož může být dosaženo vlastním ustanovením kodexů chování, represí anebo sociálními sankcemi či donucením ze strany státu. Podle autora byly instituce navrženy, aby zavedly řád a snížily nejistotu při dosahování cílů v rámci sociální, politické a ekonomické směny. Smyslem institucí je tedy poskytovat základní uspořádání směny a lidské organizace. Společně se standardními ekonomickými omezeními a použitými technologiemi ovlivňují instituce výrobní a transakční náklady,³ a tím i ziskovost a uskutečnitelnost ekonomických aktivit. North rovněž považuje za užitečné odlišit instituce od organizací, kdy instituce představují pravidla hry, zatímco organizace jednotlivé hráče. Instituce pak vytvářejí podněty formující politické a ekonomické organizace.

Engerman, Sokoloff (2003) částečně navazují na Northovo pojetí a vysvětlují instituce jako specifické organizace nebo pravidla, jež kontrolují nebo omezují lidské chování. Za nejvýznamnější instituce determinující ekonomický výstup pokládají definování a vynutitelnost vlastnických práv mezi vládou a soukromými subjekty a jednotlivci uvnitř společnosti.

¹ Blíže viz. Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, s. 323 a Sojka, M.: Dějiny ekonomických teorií, s. 248.

² Viz. Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, s. 336.

³ Podle Northa transakční náklady vznikají z důvodu nákladnosti a asymetričnosti informací spojených zvláště s ochranou vlastnických práv a vynutitelností smluv. Tyto náklady způsobené fungování ekonomického systému jsou důležitým determinantem ekonomického výkonu země.

Oproti uvedenému přístupu Thornton⁴ vymezuje institucionální rámec zahrnující formální i neformální pravidla a stejně tak i výsledné organizace, jež vznikaly z důvodu dosažení individuálních i kolektivních cílů. Formální pravidla jako zákony a úmluvy definují samotná pravidla a poskytují lidem práva a mechanismy k jejich vynucení. Neformální pravidla zahrnují očekávání, která jednotlivci mají o nejistých důsledcích akcí a událostí. Podobně i Světová banka ve World Development Report (2002) (WDR (2002)) definuje instituce jako pravidla, vynucovací mechanismy i organizace. Tato pravidla určující vzájemné působení jednotlivých účastníků jsou zaváděna organizacemi, které se snaží dosáhnout požadovaných cílů. Vynutitelnost pravidel může být interní, tzn. přijatá subjekty ovlivněnými danými pravidly, anebo externí, přijatá třetí stranou, jež je tvořena právním systémem či arbitráží. Podle Světové banky formální instituce zahrnují pravidla vepsaná do zákonů vládou, pravidla kodifikovaná a přijatá soukromými institucemi a veřejnými a soukromými organizacemi operujícími pod občanským právem. Neformální instituce, které často operují mimo formální právní systém, odrážejí nepsané kodexy sociální chování.

Širší pojetí uvažují Hall, Jones (1999). Autoři hovoří o sociální infrastruktuře, kterou tvoří instituce společně s vládními politikami. Sociální infrastruktura determinuje prostředí, v němž jednotlivci nabývají dovednosti a firmy akumulují kapitál a vytvářejí výstup. Jejím základním úkolem je ochrana produkce výrobců před neefektivním využíváním výrobních zdrojů.

Bez ohledu na exaktní definování pojmu instituce můžeme říci, že postupná specializace a dělba práce ve společnosti vede ke zvyšování počtu i komplikovanosti tržních transakcí, což vyvolává růst poptávky po formálních institucích. Zvláště důležité je zabezpečení vlastnických práv, jelikož vytváří podněty ekonomickým subjektům investovat čas, zdroje a energii do činností zvyšujících jejich materiální postavení a potažmo i celé ekonomiky. Naopak absence či nízká kvalita institucí zabraňuje zvyšování produktivity ekonomiky. Podle Zprávy Světové banky (WDR 2002) mají instituce tři základní funkce. Zaprvé přenášejí informace o tržních podmínkách, zboží a účastnících na trhu, dále vymezují a vynucují vlastnická práva a smlouvy a konečně zvyšují nebo snižují konkurenci na trzích. Prostřednictvím těchto funkcí institucionální struktura ovlivňuje rozložení aktiv, příjmů a nákladů, jakož i motivy pro tržní účastníky a efektivnost tržních transakcí.

La Porta⁵ společně s dalšími autory vymezuje tři teorie vysvětlující vznik institucí. V jádru ekonomické teorie stojí tvrzení, že instituce jsou vytvořeny, jestliže sociální výhody s nimi spojené převýší transakční náklady jejich založení. Instituce jsou efektivní a problémem je absence institucí nikoli existence špatných.⁶ Politická teorie naopak klade důraz spíše na redistribuci než efektivnost. Vznik a podoba výsledných institucí je dána rozložením moci a vlivu ve společnosti. Odlišnost politického pojetí od ekonomického spočívá v přítomnosti neefektivních institucí, jejichž vznik je způsoben redistribucí nikoli tvorbou společenského produktu. Poslední teorie předpokládá působení kultury na sociální akce i správu. Přesvědčení a ideje v rámci společnosti tak předurčují „vhodnost“ uskutečňovaných politik.

⁴ Viz. <http://www.econ.washington.edu/user/thornj/InstitutionalChange04.pdf>.

⁵ La Porta R., Lopez-de Silanes, F., Shleifer, A., Vishny. R.: The Quality of Government, NBER, 1998, Working Paper No. 6727.

⁶ Pravděpodobným vysvětlením může být historická zkušenost, že každé pravidlo je lepší než žádné pravidlo (viz. např. Mlčoch, L.: Institucionální ekonomie, s. 80).

Většina současných autorů se přiklání k „politické teorii institucí“. Zde se rozlišuje mezi ekonomickými a politickými institucemi. Ekonomické instituce jako vlastnická práva či přítomnost a dokonalost trhů ovlivňují strukturu ekonomických podnětů ve společnosti. Značnou měrou determinují investice do lidského a fyzického kapitálu, technologií a organizace výroby, čímž nejen spoluvytvářejí celkový růstový potenciál ekonomiky, ale také uspořádání ekonomického výstupu, včetně rozložení zdrojů v budoucnosti. Význam ekonomických institucí spočívá v efektivní alokaci zdrojů a určení subjektů, které dosáhnou zisku, nabudou důchodu a kontrolních práv. Např. nepřítomnost nebo ignorování trhů způsobují nevyužití příležitostí plynoucích z obchodu a neoprávněné rozdělování zisků.

Odlišnosti v ekonomických institucích jsou pokládány za jeden z předních důvodů rozdílnosti temp hospodářského růstu jednotlivých zemí. Tyto instituce jsou považovány za způsob organizace lidské společnosti, přičemž pouze některé zvolené formy povzbuzují subjekty k inovacím, přijímání rizika, vzdělávání, poskytování veřejných statků atd. Dobrymi ekonomickými institucemi se většinou rozumí zajištění vynutitelnosti vlastnických práv pro celou společnost, „kvalita příležitostí“ nebo rovnost před zákonem.

Politické instituce můžeme obecně charakterizovat jako společenskou volbu, která formuje omezení a motivy jednotlivých subjektů, a jejichž vývoj je určován zejména rozložením politické síly ve společnosti. Na základě politických institucí je přiřazována politická moc a subjekty disponující politickou silou následně ovlivňují vývoj politických institucí. Rozložení politické moci ve společnosti je podstatné pro přijímání konkrétních politických institucí. Např. omezení volebního práva podmínkami gramotnosti, bohatství, národnosti, věku nebo pohlaví umožňuje pouze vybrané skupině obyvatel působit v politické sféře. Mnoho členů společnosti má tak jen malý politický vliv a prakticky žádný „přímý hlas“ v utváření institucionálního prostředí. Určitý segment populace může tedy disponovat velkou politickou silou a být schopen ustanovit takové instituce, zákoníky a strukturu vlastnických práv, které slouží výhradně jeho vlastním zájmům a vylučuje zbylé členy společnosti. Státy se liší v míře politického vlivu různých skupin populace, jež mohou tato seskupení vynaložit při utváření institucí, což následně určuje pružnost přijímání nových a pozměňování straších institucí. Je pravděpodobné, že historie a kultura společenství se odráží v podobě a fungování politických institucí, jako je forma vlády či volební systém.

Ekonomické instituce, stejně tak i rozložení politické síly ve společnosti, jsou považovány za endogenní, neboť jsou voleny v rámci společnosti. Při jejich výběru můžeme očekávat střet zájmů mezi různými skupinami a jednotlivci, z čehož plyne význam politické moci při formování ekonomických institucí. Politické instituce determinují ekonomické instituce a ekonomický výkon přímo i nepřímo. Pokud politické instituce umožňují koncentraci politické síly v rukou jednoho subjektu nebo malé skupiny, je velmi obtížné udržet ekonomické instituce, které poskytují ochranu vlastnických práv a rovnost příležitostí pro zbytek populace. Politické instituce také určují politickou moc, jež zpětně ovlivňuje politické instituce determinující ekonomické instituce ovlivňující ekonomický výstup. Je zřejmé, že instituce se mohou vyvinout ve prospěch silnějších skupin na úkor ostatních. Charakter uspořádání politických sil ve společnosti je tak kritický pro přijetí daných institucí. Vhodné instituce pravděpodobně vzniknou v demokratickém zřízení, kde je politická moc rovnoměrně rozložena mezi obyvateli země, kteří disponují dobrými ekonomickými příležitostmi. A tyto instituce přetrvávají, jestliže

jsou přítomny pouze omezené možnosti získávání rent ze společnosti. Celkově je vztah mezi politickou silou a ekonomickými a politickými institucemi značně komplexní a dynamický.⁷

Mezi jednotlivými ekonomikami můžeme pozorovat větší či menší odlišnosti v institucionálním uspořádání. Každé společenství bylo v minulosti konfrontováno s různými problémy a vybaveností přírodních zdrojů, lidským kapitálem a klimatem. Výsledkem jsou různorodá řešení problémů spojených s přežitím, a to včetně jazyků, zvyků, tradic a tabu (North (1990)). Na základě historie, zeměpisné polohy i politické ekonomie můžeme vysvětlit institucionální rozdíly např. v úloze veřejného sektoru, povaze právního systému a podnikové správy, řízení finančních a pracovních trhů. Acemoglu, Johnson, Robinson (2004) předkládají čtyři konkrétní přístupy k odlišnosti institucí mezi zeměmi. První stojí na předpokladu, že každá společnost si zvolí takové instituce, které jsou pro ni efektivní. Druhým vysvětlením je různorodost díky ideologickým rozdílům. V jeho jádru stojí rozpolcenost mezi jednotlivými politickými koncepcemi ohledně výběru vhodných institucí. Další příčinou mohou být historické události determinující instituce, jež přežívají po následující období. Poslední přístup zdůrazňuje, že instituce nejsou vždy vybírány celou společností, ale pouze skupinami kontrolujícími politickou moc v daném okamžiku. Autoři se ztotožňují právě s tímto výkladem.

Endogenní povaha institucí

Otázka, zda-li jsou instituce endogenní povahy není, a to ani v případě nové institucionální ekonomie, bez výhrady zodpovězena. Přesto většina autorů vychází z tohoto předpokladu, přičemž poukazují na množství i různost institucionálních systémů, jež vznikly na základě historického vývoje vládnutí, zřízení a právního systému (Thornton). Užitečné rozlišení učinil Przeworski, který odděluje endogenitu zahrnující podmínky dané ekonomiky a endogenitu zohledňující výstup. Przeworski předpokládá, že instituce závisí na vnějších podmínkách, např. exogenní šoky, a za daných exogenních podmínek určitý institucionální systém vytváří jiný výstup než druhý. V tomto smyslu jsou instituce endogenní povahy vzhledem k vnějším podmínkám, ale nejsou endogenní s ohledem k výstupu, neboť za stejných předpokladů instituce vytvářejí různé výstupy.

Můžeme tedy souhlasit s endogenní povahou institucí s ohledem na vnější podmínky (zeměpisná povaha, sekularizace, změny ve struktuře vlivu, ozbrojené konflikty, zahraniční vlivy, zlepšení v komunikačních technologiích), kdy jsou tyto instituce vytvářeny společností anebo alespoň její částí. Vztah institučního prostředí a ekonomického výkonu země je problematičtější. Otázka zní, zda-li jsou RTE bohaté díky kvalitním institucím anebo naopak.

Je nezpochybnitelné, že kvalitní instituce jsou nezbytnou podmínkou dosahování vyššího ekonomického růstu, jež přispívá ke zvyšování životní úrovně obyvatel. Na druhé straně si vyspělé ekonomiky mohou dovolit a také preferují kvalitnější instituce. Nelze tak vztah mezi institucionálním prostředím a ekonomickou prosperitou vykládat jako čistě kauzální. I když samotné instituce mohou zlepšovat ekonomické podmínky země, růst příjmu na obyvatele zvyšuje požadavky na kvalitu institucí. Instituce tak mohou být endogenní povahy, přesto mnoho z nich, jako je struktura finančních trhů, mechanismus příjmové redistribuce, sociální záchranná síť, daňový systém nebo práva duševního vlastnictví se vyvíjejí s ohledem na příjmovou úroveň.

⁷ Podrobněji viz. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.: Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth, NBER, 2004, Working Paper No. 10481.

Ve své studii se na uvedený problém zaměřili Glaeser, La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer (2004). Podle autorů ekonomický výzkum identifikoval dva základní přístupy k ekonomickému rozvoji. První koncept zdůrazňuje počáteční nutnost demokracie, omezení vlády a zabezpečení vlastnických práv, které podpoří investice do lidského a fyzického kapitálu, což povede k následnému ekonomickému růstu. Druhé pojetí vyzdvihuje potřebu akumulace lidského a fyzického kapitálu, aby započal výše uvedený proces. Demokracie a další institucionální zlepšení budou důsledkem, nikoli příčinou, rostoucího vzdělání a životní úrovně obyvatel. Jednotlivé země se zde tedy liší v zásobě lidského, sociálního i fyzického kapitálu.

Nicméně oba přístupy vykazují výrazné podobnosti jako je zabezpečení vlastnických práv k podpoře investic do lidského a fyzického kapitálu a toto zabezpečení spatřují shodně ve výběru veřejné politiky. Glaeser a kol. upřednostňují druhý výklad, neboť počáteční úroveň vládních omezení nevypovídá nic o budoucím ekonomickém růstu, zatímco počáteční úroveň lidského kapitálu je silným předpokladem pro hospodářský růst. Akumulace lidského kapitálu a ekonomický růst mají za následek institucionální zlepšení. Liší se tak od pojetí nové institucionální ekonomie, pro niž je klíčové slovo omezení. Autoři zastávají názor, že ukazatelé institucionální kvality jsou silně korelované navzájem i s úrovní příjmu na obyvatele. Potvrzují tak reverzní příčinnost mezi kvalitou institucionálního prostředí a ekonomickým rozvojem.

Vztah mezi ekonomickou úrovní a demokratickým zřízením ukazuje Zakaria (2005). Konstatuje, že země uplatňující evropskou dějinnou zkušenost, tzn. nejprve kapitalismus a vláda práva a teprve potom demokracie, se dostaly nejdál. Vojenské junty, které nejdříve osvobodily hospodářství, postupně zavedly právní systém, svobodu vyznání i pohybu, a teprve o desetiletí později vypsaly svobodné volby, zaznamenaly větší ekonomický rozvoj než většina RZ, které se hned po získání nezávislosti prohlásily za demokracie. Tyto země, jakkoli chudé a nestabilní, se během desetiletí často proměnily v diktatury. Nejjednodušším vysvětlením politického úspěchu nové demokracie je podle autora její hospodářský úspěch. Čím víc se nějakému státu daří, tím větší má šanci uchovat si demokracii. V této souvislosti Zakaria cituje práci Przeworského a Limongiho, kteří se zabývali všemi státy světa v období 1950–1990. Spočítali, že v každé demokratické zemi, v níž příjem na obyvatele nedosahoval 1500 USD ročně, měl režim průměrnou životnost osm let. Pokud se průměrný příjem pohyboval mezi 1500–3000 USD, přežívaly demokracie už osmnáct let. Nad 6000 USD už byly demokratické vlády vysoce odolné. V bohatých společnostech (9000 USD a výše) je demokracie prakticky nesmrtelná.⁸

Okolo roku 1960 byla většina chudých zemí diktatury. Některým se ale podařilo dosáhnout značného ekonomického pokroku, zatímco zbylé zůstaly chudé. Celkově v období 1960 až 2000 ovšem stabilní demokracie rostly o něco rychleji než nedokonalé demokracie a mnohem rychleji než diktatury.⁹ Demokracie totiž v sobě zahrnuje nesporné výhody. Rodrik (2000) vyzdvihuje předpověditelná dlouhodobá růstová tempa, větší krátkodobou stabilitu, lepší překonávání nepříznivých šoků a rozložení výstupu.

Instituce a ekonomika

Jelikož instituce plní v ekonomice řadu důležitých funkcí, mohou být institucionální odlišnosti jednotlivých zemí považovány za významný činitel určující rozdíly v ekonomické prosperitě.

⁸ Viz. Zakaria, F.: *Budoucnost svobody – Neliberální demokracie v USA i ve světě*, s. 86.

⁹ Viz. Glaeser, E., L., et al.: *Do Institutions Cause Growth?*, s. 18.

Instituce působí na smýšlení a jednání ekonomických subjektů, čímž spoluutvářejí jejich preference a očekávání. Rovněž zabezpečují vlastnická práva, prostředí důvěry a podněty, které usnadňují organizaci a vzájemné interakce mezi jednotlivci i firmami. Mimo to by instituce měly umožnit relativně rovný přístup k ekonomickým zdrojům pro co nejvíce obyvatel, vytvářet mechanismy zabraňující nejhorsím formám podvodů, proti konkurenčnímu chování a morálnímu hazardu, snižovat transakční náklady nebo podněcovat k přijímání rizika. Ekonomický úspěch země záleží, jak instituce strukturují podněty k vytváření a získávání bohatství a zajišťují jeho ochranu. Nicméně ekonomové nemají uspokojivé vysvětlení samotného vzniku institucí nebo proč některé společnosti mají instituce generující ekonomický růst zatímco jiné nikoli.

Teorie ekonomického růstu se shodují v jeho základních determinantech, za které označily proměnné jako fyzický a lidský kapitál, produktivita, technologický pokrok či cenové distorze. Ekonomické teorie ovšem také identifikovaly některé „hlubší“ faktory růstu, mezi než zařadily především zeměpisné charakteristiky, integraci do světového hospodářství a instituce. Samotným institucím se v růstové literatuře dostalo zvýšené pozornosti v okamžiku, kdy vlastnická práva, vhodné regulační struktury, kvalita a nezávislost soudního systému byly uznány jako důležité oblasti pro iniciování a udržení ekonomického růstu. Příkladem může být hypotéza Halla a Jonese, kteří přičítají rozdíly v akumulaci kapitálu, produktivitě, a tak i výstupu na pracovníka, sociální infrastrukturu (sociální infrastruktura je autory definované institucionální prostředí, viz. výše). Sociální infrastruktura formuje prostředí, jež podporuje výrobní aktivity, kapitálovou akumulaci a invenci, nabývání znalostí a dovedností a technologický transfer. Na druhou stranu může ovšem sociální infrastruktura povzbuzovat kořistnické chování, jako je rent seeking, korupce či krádeže. Význam institucí spočívá rovněž ve vytváření žádoucí stability ve společnosti a v podmínkách neustále se měnícího a nestabilního trhu i v hospodářském systému. Tím dochází ke snižování nejistoty jednotlivých tržních subjektů.

Zmiňovaná vlastnická práva, jež jsou vyzdvihována spolu s transakčními náklady v rámci nové institucionální ekonomie, sehrála pravděpodobně klíčovou úlohu ve zdárném ekonomickém rozvoji současných RTE. Hlavním úkolem institucí je zabezpečení vlastnických práv proti vyvlastnění jak ze strany státu, tak i ostatních ekonomických subjektů. Vlastnická práva jsou vymezena zákony, administrativními praktikami a mohou být taktéž kodifikována v neformálních zvycích. Význam těchto práv spočívá zejména v podpoře tvorby bohatství, snižování nákladů na ochranu investic a výnosů kořistnických činností. Pouze v takovém prostředí budou podnikatelé motivováni k akumulaci kapitálu a inovacím. Důraz je zde kladen na výhradní kontrolu aktiv, možnosti čerpat z nich důchod a také je libovolně převádět, bez čehož formální vlastnická práva nemusí mnoho znamenat.

Úspěšný ekonomický rozvoj byl ve většině případů založen na posilování tržních principů v rámci národní ekonomiky.¹⁰ Trh sám o sobě je jednou z institucí, jež umožňuje lidem

¹⁰ Jisté vysvětlení přináší např. Hayek, jež poukazuje na omezenost lidského rozumu ve společenských procesech. Tyto procesy jsou spontánní povahy a jsou výsledkem jednání mnoha jedinců, z nichž každý má své hodnoty, cíle a zájmy. Nikdo je nemůže naplánovat bez omezení svobody. Z toho Hayek vyvozuje existenci účelného spontánního řádu, jež není výsledkem záměrného plánu a navíc není možné ho zdokonalovat nebo opravovat pomocí přímých příkazů. Spontánní řád vzniká na základě činnosti jednotlivců a umožňuje dosažení lidských cílů. Celkově společenský řád nemůže být produktem nějaké určující mysli, z čehož plyne nemožnost sociálního plánování. Podobně i instituce nebyly uměle vytvořeny

využívat jejich dovedností a zdrojů, a jeho efektivní fungování záleží na síle podpůrných institucí. Trh podporující investice by měly zejména napomáhat přenosu informací a řízení rizik tržní směny, vynucovat vlastnická práva a smlouvy, odstraňovat překážky vstupu na trh a kontrolovat konkurenci na trzích.

Rodrik ve svých pracích identifikoval konkrétně pět kategorií těchto trh podporujících institucí. Za prvé musí být přítomen systém, který zajišťuje ochranu a stabilitu vlastnických práv. Za druhé je nezbytné vytvořit regulační instituce pro oblasti zboží, služeb, práce, aktiv, finančních trhů atd. Každá úspěšná ekonomika je „hlídána“ regulačními institucemi a rovněž platí, čím svobodnější trhy, tím větší zátěž pro tyto instituce. Za třetí musí existovat instituce pro makroekonomickou stabilizaci, které jsou představovány fiskálními a monetárními institucemi (mezi nejvýznamnější patří centrální banka). Dále musí fungovat instituce sociálního pojištění zabezpečující sociální ochranu, kompenzace v nezaměstnanosti nebo veřejné vlastnictví. Hlavním důvodem je „schopnost“ tržní ekonomiky uvolňovat jednotlivce z jejich tradičních ochranných sítí. Instituce sociálního pojištění tak zaručováním sociální stability a soudržnosti do značné míry legitimizují tržní ekonomiku. Konečně za páté je nutné vybudovat instituce pro řízení konfliktů, což mimo jiné znamená vládu zákona, kvalitní soudní systém, reprezentativní politické instituce, nebo svobodné volby. Týká se to zvláště etnický, lingvistický, ale i příjmově rozdělených společností.

Nelze pochybovat o vlivu institucionálního prostředí na ekonomický růst a potažmo i na ekonomický úspěch jednotlivých zemí. Instituce se často stávají překážkou při zvyšování životní úrovně obyvatel,¹¹ z čehož plyne v mnoha případech nutnost jejich změny. V demokratickém systému je proces změny formálních institucí definován silou vytváření pravidel a jejich zabezpečení a vynutitelností prostřednictvím exekutivy, legislativy a soudnictví. Každá společnost je charakterizována množstvím vlivu, jež mohou různé skupiny obyvatel uplatňovat při formování institucí. Tato skutečnost ovlivňuje pružnost při přijímání nových a inovaci starších institucí, které zvyšují možnosti obyvatel se chopit nových příležitostí v měnícím se prostředí. Obecně se instituce mohou změnit, v některých případech dokonce velmi rychle. Většina institucionálních změn se přihodí v době sociálních otřesů, jako je konec války, vznik nezávislého státu nebo přírodní katastrofa. Pohyb směrem k vhodnějším institucím je rovněž doprovázen ztrátami některých subjektů. Tyto skupiny pak budou mít zájem blokovat nebo zdržovat potřebné institucionální změny, přestože ty prospívají většině společnosti.

Podle Northa jsou zdrojem změny institucí příležitosti viděné podnikateli, jež pramení z vnějších změn prostředí anebo z nabytí určitých znalostí a dovedností. Ve skutečnosti se jedná obvykle o kombinaci vnějších změn (např. zálib nebo změn v relativních cenách)¹² a interního osvojení jistých znalostí. Legislativní změny, změny soudního systému a ústavní změny představují změnu formálních pravidel, podle nichž se tato pravidla i tvoří. Z výše uvedených příčin dochází i ke změně neformálních omezení, ale její průběh je více postupný a podvědomý, neboť souvisí s vývojem alternativních modelů chování shodujících se s nově chápanými výhodami a náklady. Změna institucí rovněž znamená změnu existujících organizací anebo

nebo naplánovány (viz. Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, s. 273, 274 a Pacner, V.: Hayekova koncepce společnosti a místo morálky).

¹¹ Např. v pojetí Veblena mohou instituce často iracionálně omezovat a nesprávně orientovat tvůrčí aktivity subjektů (viz. Sojka, M. a kol.: Dějiny ekonomických teorií, s. 250).

¹² V teoretické rovině zde dochází ke spojení institucionálního evolucionismu a neoklasické syntézy, viz. Mlčoch, L.: Institucionální ekonomie, s. 91.

vytváření nových, které ve vzájemném působení s institucemi podněcuje institucionální změny. Klíčovou úlohu zde sehrává konkurence, jež nutí organizace investovat do perspektivních znalostí a dovedností. Institucionální prostředí zpětně určuje povahu těchto znalostí a dovedností. North vyvozuje, že s plynutím času budou neefektivní instituce zničeny a postupně dojde i ke vzniku efektivních forem ekonomických, politických a sociálních organizací.

V rámci institucionální ekonomie zastává odlišný názor např. Veblen. V jeho pojetí budou kvalifikované pracovní síly neustále usilovat nejen o nalezení nejdokonalejších výrobních postupů, ale i efektivních organizací, a to bez ohledu na zisk. Na druhé straně subjekty ve sféře obchodu brání veškerým změnám, jež jsou proti jejich peněžním zájmům anebo nepřinášejí dodatečný zisk. Vzniká tak napětí mezi vyvíjejícími se možnostmi a potřebami společnostmi a mezi institucemi podporovanými tzv. zahálčivou třídou. V souhrnu tento střet, který je vyvolaný technickým pokrokem, povede k institucionálním změnám vyúsťujících ve stav chronické deprese nebo v monopolní koncentraci zdrojů spojenou s nevyužíváním ekonomického potenciálu.¹³

Vztah institucionální reformy a vnější otevřenosti ekonomiky částečně popisuje Rodrik, který zdůrazňuje spíše kvalitu institucionálního prostředí než úplné přijetí liberálního obchodního režimu nebo pravidel WTO a to přesto, že tyto okolnosti mohou značně přispět ke zvýšení kvality stávajících institucí. Úspěšná institucionální reforma většinou kombinuje importovaná doporučení s lokálními potřebami, jelikož instituce podporující dlouhodobý ekonomický růst musí obsahovat prvky pramenící ze specifčnosti dané země. Přístup k institucionálním reformám, jež nebere v úvahu místní zvláštnosti, bude v lepším případě neadekvátní a ničivý v horším. Na základě zkušeností dvou největších RZ za posledních několik desetiletí Rodrik také poukazuje, že nastartování ekonomického růstu nevyžaduje hlubokou institucionální reformu. Již mírné změny v institucionální uspořádání a v oficiálních postojích vůči ekonomice mohou vytvořit značný růstový potenciál. Stejně tak i nápadité „experimentování“ s institucionálními reformami mělo pravděpodobně lepší výsledky než pouhá transplantace institucí RTE. Problematice kopírování institucí věnuje pozornost Mlčoch (1996). Autor vychází z principu „cesty závislosti“ (path dependency), jež předpokládá závislost institucí v dané zemi a době na historickém vývoji jejího institucionálního rámce. I přes změnu formálních institucí zůstávají neformální instituce ještě po dlouhé období nezměněné, čímž vzniká napětí mezi neformálními omezeními a novými formálními pravidly. Důvodem je postupný vývoj neformálních omezení v závislosti na předchozí soustavě formálních institucí, kdy neformální instituce tvoří nedílnou součást kulturního dědictví společnosti. Zavedení „externích“ institucí tak s největší pravděpodobností povede k odlišným výsledkům mezi jednotlivými zeměmi.

Zajímavý dodatek uvádí Světová banka ve WDR (2002). Ve Zprávě je označeno pět okolností, proč dobře fungující instituce v RTE nemusejí vést ke stejným výsledkům i v RZ. Jedná se o existenci doplňujících institucí, které podporují transparentnost a vynutitelnost práva, úroveň a vnímání korupce, náklady vytvoření a rovněž udržení institucí vzhledem k HDP, administrativní kapacity a to včetně lidských a konečně používané technologie.

¹³ Viz. Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, s. 326 a 327 a Sojka, M. a kol.: Dějiny ekonomických teorií, s. 253.

Celkově je institucionální změna postupný proces. Dosavadní zkušenosti neposkytují univerzální vzorec pro určení, které instituce by měly vzniknout první. Přesto je nutné vzít v úvahu podpůrné instituce, bez kterých zamýšlené institucionální uspořádání nemůže fungovat. Podoba institucí a rychlost reformy je také ovlivněna spoluprací lokálních, národních a mezinárodních subjektů, kdy na vzájemná spojení působí kvalita informačních toků a schopnosti různých skupin obyvatelstva. Plyne z toho potřeba co nejvyšší kvality lidského kapitálu. V neposlední řadě je žádoucí podpora soutěživosti mezi jednotlivými subjekty i regiony.

Pod pojmem instituce můžeme tedy obecně rozumět soubor pravidel, které determinují chování jednotlivců i organizací a interakce všech relevantních skupin a napomáhají formování budoucích očekávání. Jejich kvalita přímo ovlivňuje možnosti ekonomického růstu a rozvoje a taktéž dosahování maximálního zisku a minimálních ztrát z účasti národní ekonomiky v globální ekonomice. Hospodářství založené na pravidlech zvyšuje transparentnost a zajišťuje prostředí, ve kterém mohou firmy a domácnosti investovat, růst a prospívat. Přijímání kvalitnějších ekonomických institucí je rovněž spojeno s ekonomickým úspěchem země a také s integrací národní ekonomiky do světové ekonomiky.

V současnosti neexistuje jediný univerzální typ institucí, jež by měly být reformami zaveden, aby se dostavil požadovaný efekt. Každá země se vyznačuje individuálními podmínkami a charakteristikami, které musí být při tvorbě institucí zohledněny. Také není žádný důvod předpokládat, že vyspělé ekonomiky již vyčerpaly všechny institucionální možnosti podmiňující zdravé ekonomiky. Tržní ekonomiky jsou slučitelné s mnoha typy institucí, což potvrzuje různost mezi dnešními RTE. USA, Evropa a Japonsko jsou úspěšnými ekonomikami, přesto se instituce pracovních trhů, podnikové správy, regulací, sociální ochrany, bankovníctví a financí široce liší.

Zeměpisné podmínky, instituce a ekonomický výkon

V současné odborné literatuře můžeme nalézt řadu vysvětlení spojení mezi zeměpisnými podmínkami, institucemi a ekonomickou výkonností státu. Lze nalézt dva základní přístupy, z nichž jeden připouští možnost přímého působení geografie na úroveň ekonomického výstupu, zatímco druhý zdůrazňuje pouze nepřímý vztah zprostředkovaný skrz přijaté instituce. K hlavním zastánců prvního proudu patří Sachs, který společně s dalšími autory prokázal, že úroveň příjmu na obyvatele, ekonomický růst a jiné ekonomické a demografické proměnné jsou silně korelovány s klíčovými zeměpisnými a ekologickými charakteristikami jako klima, vzdálenost od pobřeží a nemoci (disease environment). Sachs odmítá výhradní vliv geografie prostřednictvím institucí na výši příjmu, neboť způsoby, kterými geografie ovlivňovala výběr institucí v minulosti i současnosti (např. produktivita zemědělství), jsou založeny na přímém dopadu geografie na produkční systém, lidské zdraví a udržitelnost prostředí. Ve svých pracích často zmiňuje význam malárie a ostatních nemocí na produktivitu a činnost pracovníků, porodnost domácností, délku života, akumulaci lidské kapitálu atd. Tropicke klima rovněž vyvolává problémy v zemědělském sektoru, který se vyznačuje nižším průměrným výstupem potravin na jednotku vstupu.

Bezprostřední působení geografických proměnných připouští také Rodrik. Důvodem je přímý vliv geografie na klimatické podmínky, vybavenost přírodními zdroji, zátěže způsobené nemocemi, dopravními náklady a difúzi znalostí a technologií. Přesto je obtížné identifikovat hlavní spojení, skrz které geografie ovlivňuje ekonomický výkon země. Zeměpisné podmínky

mohou přímo působit na kvalitu lidských zdrojů a produktivitu v zemědělském sektoru, avšak mohou mít i nepřímý dopad díky vzdálenosti trhů, rozsahu integrace ekonomiky do světového hospodářství a instituce. Rodrik se rovněž staví proti přiznávání přílišného vlivu kolonizace (viz. níže) na současný HDP na obyvatele. Společně s Subramaniamem a Trebbim rozdělili příjem obyvatel 163 zemí, pro něž byly v roce 1995 data k dispozici, do dvou skupin, kdy první je tvořena 103 kolonizovanými zeměmi a druhá skupina 60 nekolonizovanými ekonomikami. Získané výsledky neukazují podstatný rozdíl v rozložení příjmu uvnitř obou skupin.

K výrazným tématům při zkoumání vazeb mezi zeměpisnými podmínkami, institucemi a úrovní výstupu dané ekonomiky patří v již předešlém odstavci řečený institucionální vliv Evropy, k jehož šíření docházelo přibližně od 16. do 19. století. Z historického i koncepčního hlediska širší pohled přináší Hibbs a Olsson, kteří vyzdvihují dvě události ve světových dějinách. Jedná se o vzestup neolitického zemědělství a kolonizaci, přičemž obě skutečnosti jsou silně spojeny s fyzickou geografii či přesněji s tím, co autoři nazývají biogeografií. Zemědělství založené na domestikovaných rostlinách a zvířatech se nejdříve objevilo v regionech dobře vybavených vhodnými divokými druhy. Usedlé zemědělství založené na zavlažování vedlo ke vzniku prvních civilizací s psaným jazykem, vědou a složitou sociální organizací. Díky příznivému klimatu a topologii se tento vývoj nejprve přihodil v Eurasii. Biogeografie, klima a topografie jsou tak základním vysvětlení vyšší průměrné úrovně institucionálního vývoje v Eurasii do roku 1500. Evropská kolonizace začínající okolo roku 1500 vytvořila příznivé instituce tam, kde se Evropané mohli usazovat, a „špatné“ instituce v oblastech, kde vykořisťování bylo výhodnější alternativou. Zásadní roli zde sehrály nemoci. Z toho důvodu je také rozumné předpokládat, že časně kolonizované země byly ovlivněny jinými zásadami než později založené kolonie, jelikož pokroky v medicíně zvláště po roce 1880 významně snížily míru úmrtnosti osadníků. Výsledkem je např. absence silného spojení mezi úmrtností osadníků a současnou kvalitou institucí v Africe. V souhrnu podle Hibbs a Olsson zeměpisné podmínky státu a biogeografie nejsou pouhou součástí kauzálního spojení vedoucího od geografie k institucím, ale přímo ovlivňují i ekonomický výkon země. V obou uvedených případech jsou tedy geografie i instituce činitele hrající důležitou roli v determinování HDP na obyvatele.

Mezi představitele zastávající zprostředkovaný dopad geografie skrz instituce na výstup ekonomiky patří Acemoglu, Johnson a Robinson. Současná institucionální kvalita země závisí na geografických proměnných, které předurčovaly kolonizační strategie evropských mocností. První okolností byly zmíněné nemoci v dané oblasti (např. malárie nebo žlutá horečka), kterým Evropané museli čelit. Potenciální úmrtnost osadníků ovlivňovala usazování na daném území, což formovalo vznik prvotních institucí, které podmiňovaly tvorbu současných institucí a ekonomického výstupu. Evropští osadníci migrovali ve velkém počtu do oblastí s pro ně příznivými podmínkami a rozvinuli zde politické a ekonomické instituce velmi podobné či dokonce kvalitnější než v původních evropských státech. Na druhé straně v mnoha koloniích s velmi vysokou mírou úmrtnosti, kde usazování bylo obtížné, Evropané raději vytvářeli instituce využívající domorodé populace v jejich prospěch. Druhým determinantem evropské kolonizační strategie byla hustota domorodé populace. V hustě osídlených oblastech Evropané většinou donutili původní obyvatelstvo pracovat pro jejich potřeby, zatímco v oblastech s nižší hustotou se s větší pravděpodobností usazovali a vytvářeli vhodné instituce.

Evropská kolonizace tak iniciovala velké změny v institucích a sociálních organizacích na dobytých nebo kolonizovaných územích. Historické důkazy také ukazují značný zvrát v ekonomické prosperitě v rámci evropských kolonií. Okolo roku 1500 byly tropické země

relativně bohatší, ovšem v současné době je tomu naopak. Obecně evropský kolonialismus vedl k rozvoji relativně lepších institucí v dříve chudých oblastech a zavedl nebo udržel existující extraktivní instituce v dříve prosperujících oblastech. Hlavní důvod vytváření odlišných ekonomických institucí v různých oblastech byl prospěch, jenž Evropanům z takového uspořádání plynul. V oblastech, kde se Evropané usadili a stali se většinovou populací s dominantní politickou silou, zvolili takové instituce, jež ochraňovaly jejich soukromá vlastnická práva, podporovaly obchod a průmysl a zaručovaly efektivní kontrolu nad politickými a ekonomickými elitami.

Na druhou stranu v dříve prosperujících a hustě osídlených oblastech, které byly kontrolovány malou skupinou Evropanů, kolonizátoři zavedli nebo ponechali již existující extraktivní instituce, aby donutili místní populaci a otroky dovezené z Afriky pracovat v dolech a na plantážích. Tento typ kolonizace byl ale neslučitelný s institucemi poskytující ekonomická a občanská práva většině populace, neboť by ztěžovaly získávání lokálních zdrojů. Je rovněž pravděpodobné, že Evropané aktivně nezaváděli nevhodné instituce pro ekonomický rozvoj, jelikož struktura těchto společností již byla v mnoha případech hierarchická a moc koncentrovaná v rukou úzké elity, jež vykořisťovala zbytek společnosti. Evropané tak zavedené instituce pouze přijali.

Acemoglu, Johnson a Robinson dále tvrdí, že současná příjmová nerovnost mezi jednotlivými státy je díky nerovnoměrnému rozložení industrializačních příležitostí během 19. století. Zatímco společnosti s extraktivními institucemi mohou využívat relativně efektivně zemědělské technologie, rozšiřování průmyslových technologií vyžaduje účast široké veřejnosti. Průmyslový věk tudíž vytvořil zřetelnou výhodu pro státy se zavedenými institucemi soukromého vlastnictví. Zmíněný obrat v relativních příjmech může být vysvětlen rozdíly v institucích, při jejichž tvorbě ovšem sehrály rozdíly v zeměpisných podmínkách příslušných zemí významnou roli. Autoři uzavírají, že současné instituce jsou výsledkem koloniálních politik a nemohou být jednoduše změněny. Avšak tyto koloniální zkušenosti jsou jen jedním z mnoha faktorů ovlivňujícím tyto instituce.

O podobném vlivu evropské kolonizace svědčí i práce Halla a Jonese. Autoři zjistily jistou korelaci mezi vzdáleností země od rovníku a evropským vlivem. Jako vysvětlení uvádějí stejné důvody. Jednak západoevropané více emigrovali a usazovali se v regionech, které byly na počátku 15. století řídky osídleny, a rovněž odcházeli do oblastí s podobným klimatem jako v západní Evropě. Avšak Evropané také toužili dobýt a využít oblasti, jež byly bohaté na přírodní zdroje anebo mohly poskytnout hodnotné komodity pro obchod. Vznik a formování institucí pak podléhalo stejným okolnostem jako v případě závěrů Acemoglu, Johnsona a Robinsona.

Engerman, Sokoloff se zmiňují také o tradičním a stále populárním zdůvodnění rozdílných institucionálních prostředí v bývalých evropských koloniích, které považuje odlišnou kulturu, náboženství a rozdílné instituce Velké Británie a Španělska za příčinu divergentního ekonomického vývoje těchto oblastí. Instituce, jež selhaly v dosahování udržitelného ekonomického růstu na Iberském poloostrově, neuspěly také v Novém Světě. Naproti tomu britské instituce fungují po obou stranách Atlantiku velmi dobře.

Alternativní vysvětlení spočívá v dramatické změně v již zavedených institucích, aby mohlo být dosaženo větší ziskovosti a funkční schopnosti. Dopad klimatu a přírodních zdrojů může opět

napomoci objasnit, proč různé oblasti kolonizované stejnými evropskými národy mají spíše rozdílné ekonomické struktury a proč geograficky sousedící a zdrojově podobné oblasti osazené různými evropskými mocnostmi se staly v mnoha ohledech institucionálně značně podobnými. Z britských kolonií v Novém Světě vznikly poměrně různorodé společnosti s odlišnými ekonomickými institucemi, přestože vycházely z téměř identických kulturních a právních základů a přijímaly emigranty z podobných míst a ekonomických tříd. Avšak pouze některé byly schopny realizovat udržitelný ekonomický růst před koncem 19. století. Většina neúspěšných společností sdílela hlavní rysy a vývoj se sousedícími společnostmi s odlišným národním dědictvím.

Např. kolonie v Karibiku nebo Brazílii se těšily klimatickým a půdním podmínkám vhodnými pro pěstování vysoce hodnocených plodin na plantážích. Tamní populace byly charakteristické značnou nerovností v rozložení bohatství, lidského kapitálu a politické síly. Na druhou stranu severní kolonie Severní Ameriky se vyznačovaly malými rodinnými farmami s omezenými výnosy z rozsahu a využíváním otroků. Engermanova a Sokoloffova hypotéza označuje vysokou nerovnost, jež byla vytvořena na počátku formování Nového Světa, za důležitý činitel systematických rozdílů při rozvoji institucí. Rovnost či homogenita populace vyústila v demokratičtější politické instituce a v instituce, které nabízely široký přístup k ekonomickým příležitostem, a přispěla k většímu objemu investic do veřejných statků a infrastruktury. Zmíněný mechanismus přispívá nejen k vysvětlení dlouhodobých příjmových rozdílů, ale i ke zdůvodnění rozdílných temp ekonomického růstu mezi příslušnými společnostmi za poslední dvě století. V jádru stojí schopnost využít potenciál, industrializace, nových technologií a trhů, které se objevily v průběhu 19. století.

V souhrnu můžeme nastíněný problém vidět jako konflikt mezi „geografickou“ a „institucionální“ hypotézou. Geografická hypotéza postuluje, že zeměpisné podmínky přímo ovlivňují kvalitu půdy, práce a výrobních technologií, přičemž důležitou úlohu zde sehrává např. podnebí, přístup ekonomiky k moři nebo vybavenost přírodními zdroji. Geografie tak působí nejen na kvalitu výrobních činitelů, ale i na samotnou produkční funkci. Většina rozdílů v úrovni příjmu mezi ekonomikami je v rámci tohoto přístupu zdůvodňována zeměpisnými, klimatickými a ekologickými proměnnými. Naproti tomu institucionální hypotéza spojuje diference v ekonomickém výkonu s organizací společnosti. Přiznává významný podíl geografie na utváření dlouhodobých institucí, jejichž kvalita pak přímo ovlivňuje ekonomický výstup.

Závěr

Z výše uvedeného je patrné, že kvalita institucí hraje zásadní roli při určování ekonomického výkonu, efektivnosti využívání výrobních faktorů a postavení národní ekonomiky ve světové ekonomice. Ekonomická historie poukazuje na nezastupitelnou úlohu státu při definování pravidel, dohlázení nad jejich dodržováním s možností stanovení sankcí při jejich nedodržování. Dochází tak ke vzniku společenského systému, který umožňuje ekonomickým subjektům činit racionální očekávání. Podpora ekonomického růstu a rozvoje je často spojována se změnou institucionálního prostředí, při jehož transformaci může ovšem nastat řada problémů. Jako významný můžeme označit konflikt mezi formálními a neformálními omezeními, kdy zejména neformální instituce jsou hluboce zakořeněny v kultuře obyvatel příslušné země. Jsou podmíněny dějinným vývojem národa, v rámci kterého mohou být některé události exogenní povahy. V této souvislosti vzniká otázka koloniálních praktik evropských mocností od zhruba poloviny minulého tisíciletí. Ohlédneme-li od charakteru vlivu geografie na institucionální uspořádání země, lze konstatovat, že koloniální strategie evropských center měly

nezanedbatelný dopad na současné instituce v mnoha regionech světa. Příčina ekonomického neúspěchu určitých rozvojových zemí tak může být mimo jiné spatřována i v této oblasti.

Literatura

- [1] ACEMOGLU, D., JOHNSON, S.: Unbundling Institutions, NBER, 2003, Working Paper No. 9934.
- [2] ACEMOGLU, D., JOHNSON, S., ROBINSON, J.: The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, 2001, dostupné na: http://econ-www.mit.edu/faculty/download_pdf.php?id=144.
- [3] ACEMOGLU, D., JOHNSON, S., ROBINSON, J.: Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth, NBER, 2004, Working Paper No. 10481.
- [4] ACEMOGLU, D., JOHNSON, S., ROBINSON, J.: Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution, NBER, 2001, Working Paper No. 8460.
- [5] AGHION, P., ALESINA, A., TREBBI, F.: Endogenous Political Institutions, NBER, 2002, Working Paper No. 9006.
- [6] BĚNABOU, R.: Inequality, Technology, and the Social Contract, NBER, 2004, Working Paper No. 10371.
- [7] EASTERLY, W., LEVINE, R.: Tropics, Germs, and Crops: How Endowments Influence Economic Development, NBER, Working Paper No. 9106.
- [8] ENGERMAN, S., L., SOKOLOFF, K., L.: Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development Among New World Economies, NBER, 2002, Working Paper No. 9259.
- [9] ENGERMAN, S., L., SOKOLOFF, K., L.: Institutions and Non-Institutional Explanations of Economic Differences, NBER, 2003, Working Paper No. 9989.
- [10] FRANKEL, J., A., BIRDSALL, N., SACHS, J., ORTIZ, G.: Panel Discussion – Promoting Better National Institutions: The Role of IMF, 2003, IMF Staff Paper Vol. 50 Special Issue.
- [11] FREEMAN, R., B.: Single Peaked Vs. Diversified Capitalism: The Relation Between Economic Institutions and Outcomes? NBER, 2000, Working Paper No. 7556.
- [12] GLAESER, E., L., LA PORTA, R., LOPEZ-de-SILANES, F., SHLEIFER, A.: Do Institutions Cause Growth?, NBER, 2004, Working Paper No. 10568.
- [13] GLAESER, E., SCHEINKMAN, J., SHLEIFER, A.: The Injustice of Inequality, NBER, Working Paper No. 9150.
- [14] HALL, R., E., JONES, CH, I.: The Productivity of Nations, NBER, 1996, Working Paper No. 5812.
- [15] HALL, R., E., JONES, CH, I.: Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker than Others?, 1999, dostupné na: <http://elsa.berkeley.edu/users/chad/HallJonesQJE.pdf>.
- [16] HIBBS, D., A., OLSSON, O.: Geography, Biogeography and Why Some Countries are Rich and Others Poor, 2004, dostupné na: <http://www.handels.gu.se/epc/archive/00002974/01/gunwpe0105rev.pdf>.
- [17] HOLMAN, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, C. H. Beck, 1999, Praha, ISBN 80-7179-238-1.
- [18] LA PORTA, R., LOPEZ-de-SILANES, F., SHLEIFER, A., VISHNY, R.: The Quality of Government, NBER, 1998, Working Paper No. 6727.
- [19] McARTHUR, J., W., SACHS, J., D.: Institutions and Geography: Comment on Acemoglu, Johnson and Robinson (2000), NBER, 2001, Working Paper No. 8114.

- [20] MLČOCH, L.: *Institucionální ekonomie*, Vydavatelství Karolinum, 1996, Praha, ISBN 80-7184-270-2.
- [21] MUKAND, S., RODRIK, D.: *In Search of the Holy Grail: Policy Convergence, Experimentation, and Economic Performance*, NBER, 2002, Working Paper No. 9134.
- [22] NORTH, D., C.: *Economic Performance Through Time: The Limits to Knowledge*, Washington University, dostupné na: <http://econwpa.wustl.edu:8089/eps/eh/papers/9612/9612004.pdf>.
- [23] NORTH, D., C.: *Institutions*, *The Journal of Economic Perspectives*, 1991, Vol. 5, No.1.
- [24] NORTH, D., C.: *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, 1990, ISBN 0521 39734 0.
- [25] NORTH, D., C.: *Transaction Costs, Institutions, and Economic Performance*, International Center for Economic Growth, 1992, Occasional Papers No. 30. ISBN 1-55815-211-3.
- [26] OLSSON, O.: *Geography and Institutions: Plausible and Implausible Linkages*, *Journal of Economics - Growth, Trade, and Economic Institutions*, Springer-Verlag/Wien, 2005, Wien, ISBN 3-211-00793-8.
- [27] PACNER, V.: *Hayekova koncepce společnosti a místo morálky*, dostupné na: <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/studenti/pacner5.html>.
- [28] PERSSON, T.: *Forms of Democracy, Policy and Economic Development*, NBER, 2005, Working Paper No. 11171.
- [29] PRZEWORSKI, A.: *„Institutions Matter“?*, 2003, dostupné na: <http://www.wcfia.harvard.edu/seminars/pegroup/przeworski.pdf>.
- [30] RIGOBON, R., RODRIK, D.: *Rule of Law, Democracy, Openness, and Income: Estimating the Interrelationships*, NBER, 2004, Working Paper No 10750.
- [31] RODRIK, D.: *Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them*, NBER, 2000, Working paper No. 7540.
- [32] RODRIK, D.: *Institutions, Integration, and Geography: In Search of the Deep Determinants of Economic Growth*, 2002, dostupné na: <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/growthintro.pdf>.
- [33] RODRIK, D.: *Trade Policy Reform as Institutional Reform*, Harvard University, 2000, dostupné na: <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Reform.PDF>.
- [34] RODRIK, D., SUBRAMANIAN, A., TREBBI, F.: *Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development*, NBER, 2002, Working Paper No. 9305.
- [35] SACHS, J., D.: *Institutions Don't Rule: Direct Effect of Geography on Per Capita Income*, NBER, 2003, Working Paper No. 9490.
- [36] SOJKA, M. a kol.: *Dějiny ekonomických teorií*, Nakladatelství Karolinum, 2000, Praha, ISBN 80-7184-991-X.
- [37] THORNTON, J.: *Institutional Change*, dostupné na: <http://www.econ.washington.edu/user/thornj/InstitutionalChange04.pdf>.
- [38] World Bank: *World Development Report 2002: Building Institutions for Markets*, Oxford University Press, 2002, New York, ISBN 0-19-521606-7.

Summary

The objective of this article is providing basic facts about significance of institutions in the national economy. Institutions are one of the considerable factors that determine economic success of the state in the global economy. Nevertheless, we do not have any unified definition of that term but it is useful to distinguish between institutions and organizations. In this case institutions present rules and constraints that control and limit human proceedings. It is also

suitable to distinguish between political and economic institutions that could influence each other with considerable effects on economic efficiency. Generally, institutions are taken in current theory as a „deep“ factor of economic growth. Institutions could influence acting of economic subjects, secure property rights, equalize the access to the main factors of production, lower transaction costs or encourage risk taking. Last part of the article is dedicated to the question if geography could effect economy directly or only indirectly through institutions. Direct relationship is more likely.

Výsledky uvedené v příspěvku jsou součástí výzkumného záměru VZ 6214648904 „Česká ekonomika v procesech integrace a globalizace a vývoj agrárního sektoru a sektoru služeb v nových podmínkách evropského integrovaného trhu“, tématického okruhu 01 „Makroekonomická a mikroekonomická výkonnost české ekonomiky a hospodářsko-politická opatření vlády ČR v podmínkách evropského integrovaného trhu“ realizovaného za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím MŠMT.